

**Hvem skal
hjælpes?**

Christians- havn 1866

Den 28. februar 1866 var der stiftende møde i Christianshavns Understøttelsesforening. En uge forinden var indkaldelsen trykt på forsiden af annonceavisen *Kjøbenhavns Adressecomptoirs Efterretninger*. Det fremgik, at foreningens formål var:

”at komme trængende af alle samfundsklasser på Christianshavn til hjælp, for ved i tide at tage dem under armene, at søge at redde dem fra at synke ned i fattigdommens og armodens elendighed og komme under det almindelige fattigvæsen”.

Det var bestyrelsen for Christianshavns såkaldte Bespisningsforening, der havde indkaldt til mødet, og man opfordrede ”medborgere og medborgerinder” til at blive medlemmer af foreningen. Et par hundrede mænd og kvinder fra bydelen mødte op denne aften, og en bestyrelse blev dannet. Johan Holck (1824-1899), der var præst ved Vor Frelzers Kirke og bestyrelsesmedlem i bespisningsforeningen, blev foreningens formand. De øvrige medlemmer var christianshavnerne fra middelklassen, to grossererere, en generalkonsul, en fuldmægtig, en assessor, en brændevinsbrænder og endelig hjælpepræsten ved Vor Frelzers Kirke, Vilhelm Munck (1833-1913).

Knap 70 mennesker meldte sig som undersøgere. Det betød, at de skulle gå på besøg hos de fattige, der søgte om hjælp, for at undersøge deres forhold og forvisse sig om, at der virkelig var egentlig nød til stede. Men de skulle også række hånden ud til de svageste og vise arbejderklassen, at man ikke blot interesserede sig for dens ve og vel, men at man ville hjælpe den med at klatre op ad den sociale rangstige.

Bestyrelsen skulle sikre, at foreningens midler ikke blev uddelt til de forkerte, og derfor blev det understreget, at netop undersøgergerningen var foreningens fundament. I hvert enkelt tilfælde skulle velgørenheden sikre, at hjælpen virkelig var nyttig og ikke blot opmuntrede skrålhalsenes dovenskab. Hvis velgørenheden skulle udrette noget, måtte man selv gå ind i husene og se, hvordan det stod til, selv tale med de fattige og især selv kontrollere, om de sagde sandheden, når de beskrev deres nød. Undersøgerne måtte heller ikke have så svage nerver, at de blev formildede ved synet af en seng med halm i stedet for sengeklæder eller af en skrigende og pjaltet børneflok. Derimod skulle man om og om igen gentage både for sig selv og for de fattige, at den bedste hjælp var at hjælpe sig selv. Hvis nogen kunne, men ikke gad, da var al fremmed hjælp skadelig i stedet for gavnlig. Kun hvor fremmed hjælp var i stand til at fremkalde en forhøjet evne til at hjælpe sig selv, kunne den udrette, hvad den skulle, og være til egentlig gavn.

Det var derfor vigtigt, at understøttelsesforeningen havde et korps af undersøgere, som ved selvsyn kunne afgøre, om en ansøger var en værdigt trængende, som kunne få understøttelse. Men en bedrestillet undersøger kunne let lade sig narre. Pastor Holck skrev i 1869 bogen *Om Godgjørnehed og frivilligt Fattigvæsen i Kjøbenhavn*, og her inviterede

han sin læser med på et hjemmebesøg for at besigtige et fattigt hjem:

”Har du lyst, kære læser, at følge med, så skal jeg straks føre dig ind i et par fattige familiers hjem, hvor forskellen er iøjnefaldende, så at det snart vil vise sig, hvor der bør ydes hjælp og hvor ikke. Du må undskylde, at det er en hæslig mørk trappe, jeg fører dig op ad, og at dens trin er temmelig usikre, så du må gå med megen forsigtighed; ad sådanne lidet indbydende veje må man meget ofte søge den trængende.

Idet du åbner døren, som fra den smudsige trappe fører dig ind i familiens eneste værelse, møder dig en ejendommelig i høj grad ubehagelig lugt og luft, som er meget vanskelig at beskrive, men meget let at kende, og som den, der har bevæget sig noget i de fattiges boliger, godt kender. Er det første gang du gør besøg hos de fattige, betænker du dig måske lidt, inden du træder ind, så lidet indbydende er alting herinde, så megen smuds er der på gulv, vægge og loft, kort sagt over alt i den fattige stue. Dog, du er jo kommen for at lære nøden at kende og afhjælpe den. Du tager altså mod til dig og træder ind. Ved sengen, der er uredt, skønt det er temmelig højt på dagen og der ikke er meget at rede, sidder konen på en stol, som engang har haft betræk og udstopning, meget løselig påklædt med et barn ved brystet, mens fire meget pjaltede og endnu mere smudsige børn tumle sig på gulvet”.

Så snart konen hørte, hvad besøget drejede sig om, beklagede hun sin nød og fremviste en stabil pantelånesedler. Den blødhjertede undersøger ville ved synet af så megen fattigdom naturligvis straks anbefale familien til understøttelse, men Holck indskærpede, at det var vigtigt også at undersøge

**Det mørke
Christianshavn
omkring 1910. Børn
fra fattige familier var
under forældrenes
fravær fra morgen til
aften ofte overladt til
sig selv, og legetøj var
der ikke meget af. Før
institutionernes tid
skulle børn passe på sig
selv og hinanden. Til
gengæld kom de tidligt
ud på arbejdsmarkedet.
|| Københavns
Museum/VISDA**

mandens forhold. Det viste sig, at han egentlig tjente ganske godt, men at han brugte alle pengene hos værtshusholderen i kælderen, hvor han drak brændevin og spiste sine måltider, fordi hjemmet ikke var indbydende.

”Disse oplysninger gør dig vel en smule betænkelig med hensyn til den understøttelse, som skal ydes denne familie; men hvor vred du end er på manden, gør det dig dog ondt for konen og børnene, for deres skyld mener du, at der dog bør ydes hjælp, og du fastholder din indstilling, skønt noget modificeret”.

Men Holck syntes også, at konens evner skulle undersøges. Måske var den urene luft og den ubehagelige lugt ikke kun en følge af fattigdom. Det kunne skyldes ”mangel på sans for renlighed og orden”. Den unge og stærke kone manglede nemlig aldeles evnen til at forestå sit hus, for efter sin konfirmation og inden sit ægteskab arbejdede hun på fabrik,

hvor hun tjente godt og havde fri om aftenen. Sin løn soldede hun op på forlystelsessteder, og hun havde derfor aldrig lært at lave mad, at købe ordentligt ind, at føre en husholdning eller at holde et hus rent, og hun kunne hverken sy eller strikke, endsig lappe mandens og børnenes tøj. Undersøgeren kunne let indse, at her ville pengehjælp kun forandre familiens kår i ringe grad: ”Her er intet at gøre for den private godgørelse; her er intet, der lader sig rejse”.

Men det var langt fra alle fattige, der var så uværdige, skyndte Holck sig at fortsætte:

”Dersom jeg ikke kunne have ført dig ind i andre forhold end de nu skildrede, så havde jeg visselig ikke indbudt dig til at følge mig; men jeg skal straks vise dig, at denne urenhed og uorden, denne trykkende og kvælende luft, denne ejendommelige lugt på ingen måde er fattigdommens uadskillelige ledsager, hvor ofte de end findes i følgeskab med den”.

Netop lugten af fattigdom var et kendetegn ved de fattiges boliger og pjalter. Men Holck hævdede, at den værdigt trængende formåede at fjerne lugten af fattigdom. Det gav han et eksempel på ved at besøge en ung enke med fire små børn, hvor alt var meget fattigt og tarveligt, ”men alting så ordentligt og rent”.

Det var en fornøjelse at opholde sig i enkens stue, og undersøgeren gav sig gerne tid til at høre ”moderens jævne og ligefremme fortælling om sine forhold”. Ligegyldigt hvornår undersøgeren kom på besøg, var hun altid ”flittigt beskæftiget med sit sytøj”, mens det ældste barn passede det mindste barn, så enken kunne arbejde uforstyrret ved sit sytøj. Men da det var indlysende, at hun umuligt med

sin synål alene kunne ernære familien, støttede foreningen hende med fire rigsdaler om måneden.

Hos den uværdigt trængende lugtede der af fattigdom, konen var en sjuske, børnene rodede rundt på gulvet, manden soldede sin løn op, og parret skaffede sig penge ved at pantsætte deres ejendele. Her var dyder som renlighed, ordentlighed, ædruelighed og sparsommelighed en stor mangelvare. Men det var de sandelig ikke hos den unge enke, hvor "den største renlighed og orden hersker, fordi gudsfrygt, nøjsomhed og flid der har hjemme". Selv lugten af fattigdom var forsvundet.

De to christianshavnske præster Holck og Munck fortæller ikke, hvordan de fik idéen til at stifte understøttelsesforeningen. Opbygningen med medlemmer fra middelklassen, som gav pengebidrag til foreningen og meldte sig som undersøgere, var helt i tidens ånd. På samme tid blev der i London og i flere byer i Nordamerika stiftet Charity Organization Societies efter nøjagtig samme principper, men her blev undersøgerne betegnet med en mere elskværdig titel: friendly visitor.

Christianshavns Understøttelsesforening var den første af sin art i København. Men i løbet af tre år fulgte byens øvrige sogne efter, og i slutningen af 1869 holdt Understøttelsesforeningernes Fællesbestyrelse sit første møde. Fem år senere i 1874 blev Kjøbenhavns Understøttelsesforening stiftet, og den omfattede alle byens sogneinddelte understøttelsesforeninger. Nu havde privat velgørenhed udspændt et sikkerhedsnet under byens værdigt trængende og kunne opfange dem, inden de dumpede så langt ned i armoden, at de måtte søge til det offentlige fattigvæsen.